

*До разової спеціалізованої вченої ради
Національного університету
«Одеська юридична академія»
65009, м. Одеса, вул. Фонтанська дорога, 23*

РЕЦЕНЗІЯ

**кандидата юридичних наук,
доцента ГЛИНЯНОЇ КАТЕРИНИ МИХАЙЛІВНИ
на дисертацію ШАЙХЕТ ОЛЕНИ ПЕТРІВНИ
на тему «Місце проживання дитини за законодавством України»,
поданої на здобуття ступеня доктора філософії
за спеціальністю 081 «Право»**

Актуальність теми дослідження. Дисертаційне дослідження Шайхет Олени Петрівни на тему «Місце проживання дитини за законодавством України» виконане на дуже актуальну тему. Зазначене обумовлено рівністю прав, інтересів батьків при визначенні місця проживання дитини. Аналогічний підхід спостерігається і в практиці Європейського суду з прав людини, який неодноразово наголошував, що батьки мусять мати рівні права у спорах про опіку над дітьми. При цьому зазначена проблема охоплює правові, соціальні, психологічні та інші аспекти. Визначення місця проживання дитини набуває особливої актуальності при розірванні шлюбу або різних місцях проживання батьків, адже визначає, з ким із батьків дитина буде перебувати постійно, що впливає як на правові аспекти, так і соціальні.

Актуальність теми дисертаційного дослідження у національній правовій системі обумовлюється активною участю України у міжнародних правових процесах, її прагненням до євроінтеграції, виконанням міжнародних зобов'язань у сфері забезпечення прав людини тощо. Відповідна тематика має надзвичайно вагоме значення як для сучасної юридичної науки, так і для формування ефективної моделі державно-правового регулювання соціальних відносин у демократичній правовій

державі. Крім того, потреба пошуку й розробки нових правових механізмів, покликаних адекватно регулювати питання місця проживання дитини актуалізується у зв'язку з великою кількістю спорів, особливо в умовах воєнного стану, що виникають на практиці, при вирішенні сімейних спорів майнового та особистого немайнового характеру.

Додаткової актуальності темі дисертаційного дослідження додає і наявність воєнного стану, євроінтеграційний курс нашої держави, реформування цивільного законодавства України тощо.

З урахуванням вищевикладеного, звернення Шайхет О.П. до даної теми є актуальним, теоретично обґрунтованим і викликано практичними потребами.

На підставі вище визначеного слід визнати актуальним дисертаційне дослідження Шайхет О.П. «Місце проживання дитини за законодавством України», метою якого є формування комплексної наукової уяви та характеристика законодавства щодо місця проживання дитини, вирішення основних теоретичних та практичних проблем, що виникають у зв'язку з визначенням місця проживання дитини, а також вдосконалення чинного цивільного та сімейного законодавства в цій сфері.

Авторка дисертації по-новому підійшла до проблеми, присвятивши роботу не тільки дослідженню саме норм права, що регулюють означені відносини, а й звернувши увагу на історичні передумови появи цього інституту, його історичний розвиток та сучасний стан (зокрема, воєнний стан тощо).

Практичне значення отриманих результатів полягає в тому, що висновки і пропозиції, сформульовані в дисертації, можуть бути використані в:

науково-дослідній діяльності – для подальшої розробки теоретичних і практичних проблем визначення місця проживання дитини. Певні результати дослідження здобудуть можливість стати підґрунтям для подальшого вдосконалення концепції захисту прав та інтересів дитини у

сучасних умовах, в тому числі врахування її найкращих інтересів при визначенні місця проживання. При цьому, сформульовані в дослідженні висновки розширюють теоретичні уявлення про нормативно-правове регулювання визначення місця проживання дитини, визначення місця проживання дитини при наявності спору, особливості реалізації права дитини на визначення місця проживання, а також порядок та правові наслідки визначення місця проживання дитини в сучасних умовах;

правотворчій діяльності – для вдосконалення чинного цивільного та сімейного законодавства у сфері визначення місця проживання дитини. При цьому результати проведеного дослідження можуть бути використані при розробці законів і підзаконних актів у даній сфері, можуть бути враховані і використані практичні положення щодо вдосконалення відносин у сфері визначення місця проживання дитини;

правозастосовній діяльності – для вдосконалення практики застосування актів чинного цивільного та сімейного законодавства України в сфері визначення місця проживання дитини (Акт впровадження Київського районного суду м. Одеси від 25.05.2026 р., Акт впровадження Одеського міжрегіонального управління Міністерства юстиції України);

навчальному процесі - при викладанні навчальних дисциплін «Цивільне право», «Захист цивільних прав», «Сучасні проблеми цивільного права», «Сімейне право», а також при підготовці підручників, навчальних посібників, навчально-методичних посібників, практикумів, тематики кваліфікаційних робіт із зазначених дисциплін (Акт впровадження Національного університету «Одеська юридична академія» від 19.05.2026 р.).

Ступінь обґрунтованості положень і висновків дослідження. Дисертаційна робота Шайхет О.П. характеризується оптимальною, продуманою дослідницькою стратегією та логікою розв’язання проблем, що притаманні науковому аналізу. Змісту дисертації притаманна методична і концептуальна цілісність, гармонійність наукового викладу, в цілому

позбавленого однобічних чи категоричних висновків. Авторка показала себе вдумливим, принциповим, уважним до деталей науковцем.

Наукові положення, висновки і рекомендації, викладені у дисертації, мають достатній ступінь обґрунтованості, оскільки базуються на теоретичних працях як вітчизняних, так і зарубіжних вчених – представників науки цивільного та сімейного права. Зокрема, теоретичною основою дисертаційного дослідження є наукові праці українських і зарубіжних вчених із загальнотеоретичної юриспруденції, цивільного права, сімейного права та інших галузей права. Так, теоретичну основу дисертації склали наукові дослідження та праці науковців, таких як: Александрова Ю.В., Антонюк О.І., Бичкова С.С., Борисова В.І., Булеца С.Б., Буряченко А.М, Ватрас В.А., Волкова Н.В, Глиняна К.М., Гопанчук В.С., Гринько С.Д., Гузь Л.Є., Давидова І.В., Дзера О.В., Дякович М.М., Єфремова І.О., Жилінкова І.В, Калаур І.В., Калітенко О.М., Комісаренко В.Д., Калітенко О.М., Красицька Л.В., Кудерміна О.І., Курило Т.В., В.О. Кучер, Лапчевська О.Ф., Логвінова М.В, Маршук Ю.С., Масюк В.В., Менджул М.В., Мінченко Р.М., Німащук М.Д., Оніщук О.М., Печений О.П., Резвова О.В., Розгон О.В, Ромовська З.В., Салюк П.І., Сафончик О.І., Сердечна І.Л., Сліпченко С.О., Стопченко К.О., Спасибо-Фатєєва І.В., Токарчук Л.М., Томляк Т., Чернега В.М, Чеберяк П.А., Шевченко Я.М., Шеховцова В.В., Шимон С.І., Є.О. Харитонов та інших.

Нормативну основу дослідження становлять: Конституція України, Цивільний кодекс України, Сімейний кодекс України, Цивільний процесуальний кодекс України та інші нормативно-правові акти України і деяких країн ЄС.

Емпіричну базу дослідження становлять рішення судів, розміщені в Єдиному реєстрі судових рішень по справах щодо визначення місця проживання дитини, ухвали та постанови Верховного Суду та рішення Європейського суду по правам людини.

Проведене дослідження ґрунтується на аналітичних та статистичних матеріалах, що стосуються визначення місця проживання дитини, захисту і реалізації прав дитини на визначення місця проживання, з урахуванням специфіки вирішення таких питань, та матеріалів судової практики.

Сформульовані у дисертації наукові положення, висновки та рекомендації є обґрунтованими. Вони зроблені з використанням загальнонаукових та спеціальних методів наукового пізнання.

Методи дослідження, які використовувалися під час здійснення дисертаційного дослідження, обрані відповідно до мети і завдань дослідження, з урахуванням його об'єкта та предмета. Зокрема використовувались дві групи методів наукового пізнання: загальнонаукові та спеціальні, які в сукупності були застосовані для з'ясування сутності та особливостей визначення місця проживання дитини за законодавством України.

Під час дослідження використовувались наступні методи, такі як: діалектичний, методи аналізу та синтезу, формально-догматичний (юридико-технічний), порівняльно-правовий, психолого-правовий, структурно-функціональний, метод системного аналізу судової (емпіричної) практики та інші. Зокрема, діалектичний метод полягає у застосуванні принципів ретроспективного (історичного) аналізу, цілісного пізнання та принципу вибірконості. У дисертації проблематика розвитку правового регулювання визначення місця проживання дитини досліджується з позицій та на основі аналізу процесів взаємного переходу між абсолютними і відносними правовідносинами (розділ 1).

Використання методів дослідження, таких як логічний з одночасним використанням історичного, дозволить структуровано та систематизовано здійснити аналіз взаємозалежності змін, а також практичних результатів розвитку інституту визначення місця проживання дитини в Україні та країнах ЄС та трансформації сімейного законодавства у частині відносин

між батьками та дітьми стосовно визначення місця проживання останніх (підрозділи 1.1, 1.2).

Проводячи відповідний аналіз у рамках дослідження, слід гуртуватись на визначенні послідовно-логічних процесів у галузі нормативно-правового регулювання визначення місця проживання дитини за законодавством України та зарубіжних країн з відповідною інтерпретацією отриманих, за результатами дослідження, наукових висновків та результатів (розділи 2, 3). У зв'язку із зазначеним особливу увагу слід приділити дослідженню саме розвитку (досвіду, подій, фактів тощо), що надасть змогу, на підставі проведеного аналізу та дослідження, дійти до певних висновків щодо хронологічної послідовності розвитку інституту визначення місця проживання дитини (підрозділи 1.1, 1.2).

Порівняльно-правовий метод використаний для досягнення мети з'ясування моделі правового регулювання визначення місця проживання дитини за законодавством України та країн ЄС, а також механізми здійснення захисту прав та інтересів дітей при визначенні місця їх проживання, у різних галузях права (цивільне, сімейне, договірне, тощо) та правових системах деяких зарубіжних країн (підрозділ 2.2, 2.3, розділ 3).

Системно-структурний метод застосовувався при визначенні врегулювання питань щодо визначення місця проживання дитини за допомогою договору та медіації (підрозділ 3.1). Разом з тим, застосовуючи логіко-юридичний метод, дало можливість здійснити аналіз змісту норм чинного законодавства України та країн ЄС, які закріплюють порядок та правові наслідки визначення місця проживання дитини, вирішення спорів щодо визначення місця проживання дитини, застосування принципу найкращих інтересів дитини при вирішенні спорів щодо визначення її місця проживання, а також особливостей змін обставин при вирішенні вказаних питань (підрозділи 3.2, 3.3, 3.4).

Використовуючи метод теоретико-правового моделювання, було сформульовано відповідні пропозиції щодо вдосконалення сімейного та

цивільного законодавства стосовно визначення місця проживання дитини та захисту прав дитини на визначення місця проживання. Об'єктивність висновків дисертаційного дослідження досягнута за рахунок застосування комплексного міжгалузевого підходу до вивчення правових явищ.

Таким чином, під час дослідження використанні зазначені вище методи дослідження дозволили дослідити інститут визначення місця проживання дитини за законодавством України всебічно, об'єктивно, цілісно і зробити узагальнюючі висновки.

Об'єкт і предмет дослідження визначені відповідно до встановлених вимог та дозволяють всебічно проаналізувати проблему, не виходячи за межі наукової спеціальності.

Архітектоніка дисертаційного дослідження дозволяє авторці комплексно, системно розкрити різні аспекти цієї теми.

У вступі обґрунтовується актуальність теми дослідження, її зв'язок з науковими програмами, планами і темами, визначається об'єкт і предмет, мета та основні завдання дисертаційного дослідження, його методологічна основа, наукова новизна, теоретичне та практичне значення одержаних результатів тощо.

Перший розділ дисертаційного дослідження присвячений постановці проблеми, дослідженню стану вивчення проблеми, визначенню методологічного підґрунтя ключових понять дослідження, розгляду динаміки розвитку законодавства щодо місця проживання дитини за законодавством України, аналізу наукових праць правознавців, які спеціально або по опосередковано стосуються досліджуваних питань.

Другий розділ пов'язаний із висвітленням загальних теоретичних та практичних проблем місця проживання дитини. Зокрема, визначення поняття та правової природи місця проживання, реалізації дитиною права на визначення місця проживання та інші актуальні питання.

Третій розділ включає питання, які досліджуються авторкою, і визначає особливості порядку та правових наслідків визначення місця проживання дитини.

Дисертація виконана та оформлена на достатньо високому науковому та професійному рівні. Основні теоретичні і практичні висновки, положення та пропозиції дисертаційного дослідження викладені у 4 статтях, опублікованих у наукових фахових виданнях та 4 тезах доповідей на наукових та науково-практичних конференціях.

Дисертація написана грамотно, сприймається легко і з інтересом. Список використаних джерел оформлений відповідно до встановлених вимог.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у тому, що дисертація є першим у вітчизняній науці цивільного права спеціальним комплексним дослідженням місця проживання дитини за законодавством України.

Науковий інтерес становить те, що авторкою обґрунтовано необхідність розгляду права дитини на місце проживання як складного особистого немайнового права, що поєднує право на безпеку, стабільне сімейне середовище, психоемоційний комфорт та належний розвиток (с. 9-10).

Цікавим є висновок авторки про те, що в українському праві формується нова модель співвідношення приватного та публічного інтересу в умовах воєнного стану в сфері визначення місця проживання дитини. Зазначене обумовлено тим, що спори щодо визначення місця проживання дитини та самостійного її виховання можуть мати не лише сімейно-правове, а й публічно-правове значення, оскільки впливають на реалізацію державної мобілізаційної політики, а отже, за умови доведення безпосереднього впливу судового рішення на компетенцію або обов'язки відповідного органу, у зазначених справах допускається участь представників ТЦК (с. 10).

Заслуговує на увагу висновок авторки про те, що доцільним видається внесення комплексних змін до сімейного законодавства України. Зокрема,

необхідним є нормативне закріплення окремого виду сімейно-правового договору про визначення місця проживання дитини, визначення його істотних умов та порядку нотаріального посвідчення, врегулювання особливостей укладення та виконання таких договорів в умовах воєнного стану, а також запровадження ефективних механізмів медіації та міжнародного співробітництва у сфері захисту прав дитини (с. 113).

Варто підтримати запропоновану класифікацію особливих змін обставин, які впливають на вирішення питання щодо місця проживання дитини, за критеріями суб'єктного складу, характеру змін, тривалості дії та сучасних безпекових факторів тощо (с. 172).

Дискусійні положення та зауваження до змісту дисертації.

Враховуючи викладене, можна констатувати високий теоретичний рівень представленої дисертації та її практичне значення. Докладне дослідження авторкою питань визначення місця проживання дитини за законодавством України дає достатні підстави зробити загальний висновок, що зміст дисертації в повній мірі розкриває тему роботи та питання плану дослідження, завдяки чому можна вважати її завершеним науковим дослідженням в цілому.

При цьому, як і будь-яке оригінальне дослідження, воно має окремі дискусійні положення. У зв'язку з цим, слід звернути увагу наукової громадськості на деякі дискусійні моменти та спірні положення дисертаційного дослідження Шайхет О.П.:

1. На с. 34 авторка цілком слушно зазначає, що сучасна наукова доктрина у сфері визначення місця проживання дитини демонструє перехід від формального та батькоцентричного підходу до дитиноцентричної моделі правового регулювання, у межах якої пріоритетного значення набувають саме найкращі інтереси дитини, її безпека, стабільність та гармонійний розвиток. Враховуючи неоднозначний підхід науковців до такої правової категорії, як «найкращі інтереси дитини», хотілося б почути думку авторки

під час публічного захисту щодо поняття та правової природи найкращих інтересів дитини.

2. У підрозділі 3.2. «Особливості визначення місця проживання дитини при наявності спору» (с. 126-142) авторка слушно розглядає актуальні питання визначення місця проживання дитини в судовому порядку. Разом з тим, робота значно виграла, як би авторка приділила увагу проблемам цифровізації та електронних доказів при вирішенні питань щодо визначення місця проживання дитини за законодавством України.

3. На с. 172-173 авторка слушно вказує на те, що з метою удосконалення правового регулювання доцільним видається внесення комплексних змін до СК та ЦК України, зокрема, пропонується запровадити обов'язкову інформаційну медіаційну сесію перед зверненням до суду у справах щодо визначення місця проживання дитини, проте не конкретизує, як саме має вирішуватися це питання. У зв'язку з чим, під час публічного захисту зазначене питання потребує додаткового обґрунтування.

4. В дисертаційному дослідженні авторка справедливо зазначає (с. 170), що запровадження на території України воєнного стану вплинуло як на сімейні правовідносини в цілому, так і на визначення місця проживання зокрема. Так, воєнний стан, вимушене переміщення населення, транскордонна міграція та інші кризові явища суттєво трансформували підходи до визначення місця проживання дитини, актуалізувавши пріоритет фізичної безпеки, психологічної стабільності та безперервності сімейних і соціальних зв'язків. У зв'язку з чим робота лише б виграла, якщо б авторка конкретизувала вплив воєнного стану на вирішення питань щодо місця проживання дитини.

Відзначені недоліки не впливають на загальну позитивну оцінку роботи.

Висновок щодо рецензованого дослідження. Дисертаційна робота оформлена відповідно до вимог Міністерства освіти і науки України. Для її тексту характерний формально-логічний спосіб викладення матеріалу,

робота є логічно завершеною і характеризується єдністю форми і змісту та свідчить про особистий внесок дослідника в юридичну цивілістичну науку.

Дисертаційне дослідження Шайхет Олени Петрівни на тему «Місце проживання дитини за законодавством України» відповідає вимогам, встановленим Порядком підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах), затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 року № 261 (зі змінами), Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44 (зі змінами).

Дисертаційне дослідження є завершеною самостійною науково-дослідною роботою, в якій отримано нові науково-обґрунтовані результати, що в сукупності вирішують наукове завдання, яке має істотне значення для науки цивільного права, а його авторка – Шайхет Олена Петрівна заслуговує на присудження ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право».

**Рецензент –
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри приватного права
Національного університету
«Одеська юридична академія»**

Катерина ГЛИНЯНА